

ТЕРМІНОТВІРНІ ІННОВАЦІЇ В СЛОВНИКУ М. ХВЕДОРОВА «МОСКОВСЬКО-УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЕЛЕМЕНТАРНОЇ МАТЕМАТИКИ»

У статті розглянуто особливості структури й семантики термінів-новотворів у «Московсько-українській термінології елементарної математики» М. Хведорова та проаналізовано вплив цього словника на формування української математичної термінології. Автор активно залучав морфологічні, лексико-семантичні та синтаксичні засоби термінотворення, щоб заповнити термінологічні лакуни та запропонувати альтернативи до уживаних раніше термінів. Частково інновації М. Хведорова було використано в процесі впорядкування математичної термінології 20-х років ХХ століття, проте на перешкоді їхній дальшій кодифікації стали позанаукові чинники.

Ключові слова: лексика, неологізми, дериватологія, термін.

В статье рассматриваются особенности структуры и семантики терминов-новообразований в «Московско-украинской терминологии элементарной математики» М. Хведорова и проанализировано влияние этого словаря на формирование украинской математической терминологии. Автор активно привлекал морфологические, лексико-семантические и синтаксические способы создания терминов, чтобы заполнить терминологические лакуны и предложить альтернативы к употребляемым раньше терминам. Частично инновации М. Хведорова были использованы в процессе упорядочивания математической терминологии 20-х годов ХХ столетия, но препятствием для их дальнейшей кодификации стали вненаучные факторы.

Ключевые слова: лексика, неологизмы, дериватология, термин.

The article analyses structural and semantic peculiarities of term innovations in Khvedoriv's dictionary and reveals the influence of this dictionary on the development of the Ukrainian mathematical terminology. The author used morphology, lexico-semantic and syntactic means in order to eliminate terminology lacunas and give alternatives to them. Khvedoriv's innovations were particularly applied while normalization of the Ukrainian mathematical terminology in the 1920-ies, but further codification was impeded by factors of non-scientific nature.

Key words: vocabulary, neologisms, derivatology, term.

20-ті – початок 30-х років минулого століття в історії розвитку української термінології та галузевого словникарства пов'язані досить складними відносинами з періодом від 1918 до 1921 року, коли було засновано Інститут української наукової мови (ІУНМ). З одного боку, добір та впорядкування термінології за доби українізації відбувалися на ґрунті здобутків попереднього періоду, зокрема доробку математично-природописно-лікарської секції Наукового товариства імені Шевченка у Львові, гуртка натуралістів Київського політехнічного інституту, природничої секції харківського товариства імені Квітки-Основ'яненка, термінологічної комісії Товариства шкільної освіти та безпосередніх попередників ІУНМ – термінологічної комісії Українського наукового товариства й правописно-термінологічної комісії ВУАН. З іншого боку, ІУНМ критично оцінював низку словників, що вийшли друком у перші

роки по лютневій революції 1917 р., «часто з зовсім хибною термінологією..., запроваджуючи своїми непогодженими термінами великий розгاردіаш у мовні надбання» [3, с. 1]. Водночас списки джерел до словникових проектів 20-х – початку 30-х років ХХ століття свідчать про те, що ІУНМ як матеріал використовував і невеликі термінографічні праці, що їх уклали приватні особи. Нашу увагу привернув один із подібних словників згаданого періоду – «Московсько-українська термінологія елементарної математики» (МУТЕМ) М. Хведорова (Федорова), видана в Кам'янці-Подільському 1919 року. На цю працю як джерело посилається математична секція природничого відділу ІУНМ у першому томі «Словника математичної термінології» («Термінологія чистої математики» Ф. Калиновича, 1925 рік). Дотепер терміно-графічному доробкові М. Хведорова не було присвячено окремої розвідки. Ми ставили

на меті виявити вплив МУТЕМ на формування української математичної термінології та практику математичної термінографії, з'ясувавши особливості авторських термінотвірних інновацій і простеживши їхню подальшу долю у термінографічних джерелах 20-х років минулого століття та пізніше.

Звертаючись до історії створення МУТЕМ, зазначимо, що в травні 1918 року Катеринославське Учительське товариство доручило комісії в складі С. Бачинського, В. Боришкевича та М. Хведорова укласти словник елементарної математичної термінології, проте колектив мав нагоду зібратися лише раз. Далі через арешт С. Бачинського та викладацьку перезавантаженість В. Боришкевича роботу міг провадити лише один автор. Апробувавши словник під час викладання в Катеринославському гірничому інституті та Кам'янець-Подільському державному університеті¹, М. Хведорів зважився на друк своєї праці [7, с. 4-5]. Як головні джерела термінологічного матеріалу укладач використовував проекти Товариства шкільної освіти та Українського наукового товариства («Програма систематичного курсу арифметики (аритметики) і термінологія», «Проект алгебричної термінології» 1917 року, «Проект геометричної термінології» 1918 року). Як засвідчено в передмові до МУТЕМ, М. Хведорів прагнув продовжувати цю термінографічну традицію, проте він також створював та пропонував нові одиниці – з понад 700 термінів, що містить словник, 113 не зустрічаються в попередній практиці математичного словникарства та терміновживання в навчальній літературі. Частина новотворів можна пов'язати з бажанням автора усунути лакуни в термінології. Наприклад, М. Хведорів запропонував назву дії *логаритмування* від дієслова *логаритмувати*, яке кодифікував ще В. Левицький у праці «Материяли до математичної термінології» (Лев., с. 5), також *прокорінувати* та *простепенувати* як назви завершених дій *корінювання* (*коріювати*) та *степенювання* (*степенювати*). Вдаючись до перегляду чинної практики, автор пропонував нові терміни замість давніших чи як синоніми до них – *незалежник* замість *аргумента*, *незалежної змінної*, *середкутню* замість *бісектриси*, *вістряк* замість *конуса*, *стіжка*, *созначники* замість *координат*, *сорядних* та ін. Доцільність своїх новотворів М. Хведорів пояснював та обґрунтовував у неопублікованій критиці термінології проектів 1917-1918 рр., проте рукопис не зберігся.

Поява принаймні 32 інновацій в МУТЕМ пов'язана із застосуванням морфологічних способів словотворення. Найчастіше автор вдавався до суфіксації. Так постали віддієслівні іменники – назви предметної дії – *находження*, *переполовинення*, *зазначення* (*позначення*), *знесення* (*скобок*), *вичерпування*, *логаритмування*, відносні

прикметники *просторовий*, *вістряковий* (*конусний*), *рогівничий* (*пірамідальний*), *межипрямний* (*перпендикулярний*), *метучий* (*проективний*) та іменники *залежник* (*функція*), *рогівниця* (*піраміда*), *вістряк*. Укладач охоче використовував префіксальний спосіб словотворення (*созначник*, *соприставати*, *нерівнання*, *незалежник*) та префіксально-суфіксальний (*середбіччя* (*медіана*), *середкутня*, *безкорінний*, *межогнище* (*міжфокусна відстань*). Серед інновацій М. Хведорова є також композити, утворені основоскладанням – *лучекут* (*радіан*) – та основоскладанням у поєднанні з суфіксацією: *рівноступневий* (*рівноступнева точка трьох кіл*), *рівноосевий* (*рівноосева гіпербола*), *однополий*, *двохполий* (*гіперболоїд*). Автор дуже обмежено використовував безафіксний спосіб словотворення (одна інновація – *погруб*, *перетворення*), але це не свідчить про те, що М. Хведорів неприхильно ставився до створених цим шляхом віддієслівних іменників. МУТЕМ містить багато кодифікованих раніше безсуфіксних термінів (і назв результату дії, і назв дії), наприклад, *пересіч*, *довід*, *відступ*, *відхил*, *вивід*, *нахил*, *розклад* та ін.

Пропонуючи до вжитку нові терміни, автор дбав про збереження системності термінології. Наприклад, поряд з новотворами-іменниками наведено й похідні від них прикметники: *вістряк* – *вістряковий*, *межипрям* – *межипрямний* та ін. Щоб посприяти впровадженню нових термінів, полегшити засвоєння та довести їхню термінотворчу спроможність, укладач використовував також інший шлях – реєстрував терміносполуки, що містили його лексичні інновації. Структура таких терміносполук відповідала структурі кодифікованих раніше термінів, тобто їхня новизна полягала саме в заміні відомого складника авторським новотвором. Для порівняння можна навести пари термінів *созначники* – *початок созначників*, *рогівниця* – *стяга рогівниця* в МУТЕМ та *сорядні* – *початок сорядних*, *піраміда* – *стяга піраміда* у словнику В. Левицького відповідно. Принагідно зазначимо, що частина новотворів М. Хведорова мала за очікуваннями автора обмежену лексичну сполучуваність (*вичерпуючий* поєднувало з терміном *ділення*, *безкорінний* виступає як відповідник до *раціонального* лише в терміносполуці *безкорінний множник*).

Більшість згаданих лексичних новотворів та терміносполук, що їх містили, залишилися оказіоналізмами, та їх не було схвалено до вжитку в першому томі «Словника математичної термінології» 1925 року. На перешкоді подальшої кодифікації цих термінів стало декілька чинників. По-перше, такі одиниці, як *межипрям*, *лучекут*, *середкутня*, *середбіччя*, *межогнище*, *вичерпуючий*, утворено за непродуктивними моделями. Це не відповідало загальному настроєві доби будувати термінологію «в дусі народної мови», тобто

¹ Інформацію про наукову, педагогічну та адміністративну діяльність М. Хведорова містить стаття О. Завальнюк: Завальнюк О. М. М. Хведорів (Федоров) – проректор, в.о. ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету (1919-1920 рр.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2003. – № 6. – С. 367-375.

спираючись на морфемну базу та словотвірні узуальні норми народного мовлення (див. [2, с. 66]). По-друге, М. Хведорів часом зважувався шукати заміни до давніх та узвичаєних термінів. Наприклад, слово **вістряк** укладач пропонував на протигагу традиційному греко-латинському терміну *конус* та питомому відповідникові *стіжок*, який наводив у «Замітці о русинській термінології» М. Левченко ще 1861 року (Левч., с. 186). Математична секція ІУНМ, на відміну від М. Хведорова, ставила на меті впорядкування термінології, тому мала враховувати багато чинників, серед яких важливе місце посідала уживаність терміна в авторитетних джерелах [4, с. VII]. У першому томі «Словника математичної термінології» рекомендовано переважно такі інновації М. Хведорова, що заповнювали термінологічні лакуни (*находження, логаритмування, однополий, дво(х)полий*) чи сприяли логічному впорядкуванню термінології. Наприклад, запропонований в МУТЕМ прикметник *площевий* своєю морфемною будовою краще відбивав зв'язок вираженого поняття з *площею*, ніж прикметники *плоский* та *плосинний*, що їх зафіксовано в інших джерелах.

Праця М. Хведорова містить лише одну лексико-синтаксичну інновацію, проте її подальша доля цікава та варта уваги. Ідеться про іменник *дотична*, що походить від прикметника *дотичний*. Завдяки субстантивзації зміст складеного терміна *дотична лінія* зосередився у виразникові прикметної, видової ознаки, як і у випадку з математичними термінами *проста, пряма, крива, ламана, січна, творча* та ін. Новотвір М. Хведорова кодифікували видання 20-х років минулого століття, його вживано й дотепер. До МУТЕМ у практиці терміновживання використовували термін *стична*. Математична секція ІУНМ зважила на потреби взаємно-однозначного зв'язку між терміном і поняттям та вдалася до виразного семантичного розмежування дієслів *дотикатися* та *стикатися*. Словник Ф. Калиновича рекомендував уживати терміни *дотикатися, дотик, дотичний, дотична* на позначення понять збігу елементів простої лінії та кривої (СМТ 1, с. 28), а *стикатися, стик* – збігу елементів двох кривих (СМТ 1, с. 121). «Математичний термінологічний бюлетень» також розмежував *дотик, дотичний, дотична* (Бюл., с. 30) та *стик, стичний* (Бюл., с. 45). Вірогідно, цьому посприяло існування в російській мові термінів *касание, касательный, касательная* та *соприкосновение, соприкасающийся*. До речі Д. Мордухай-Болтовський, російський сучасник М. Хведорова та Ф. Калиновича, хоча й дуже високо оцінив перший том «Словника математичної термінології», проте терміни з коренем **-тик-** вважав невдалими та хибно зорієнтованими, оскільки в уяві мовця вони викликають уявлення про траєкторію, «що просто уривається в якійсь точці» [5, с. 294].

Другий продуктивний напрямок термінотворчого пошуку М. Хведорова полягав у застосуванні лексико-семантичного способу словотворення

(43 одиниці, 12 – у складі терміносполук). Серед новотворів, що постали шляхом вторинної номінації, виділяємо випадки опосередкованої номінації, яка виявляє себе в тому, що слово реалізує своє нове значення у певному контекстному оточенні (*сторчовий* як відповідник до рос. *мнимый* лише у терміносполуках *сторчова величність, сторчова одиниця, стовпець – стовпець визначника* (*вертикальний рядок визначника*); *поворотний – поворотне рівняння*). Як лексичний матеріал для семантичних інновацій автор використав не лише загальнонавчовану та загальнонаукову лексику (*переруб, міститися, мірятися, злука, шир* (одна зі сферичних координат – *ширина* (СМТ 1, с. 144) чи *широта* (Бюл., с. 51), *простувати, подоба, перевід* (*перетворення*, пор. «перехід, переправа» – Сл. Гр. III с. 142), *брус* (*прямокутний паралелепіпед*), *розлука; визначення, вивід, висновок*, тощо), але й кодифіковані раніше в інших значеннях математичні терміни. Наприклад, у МУТЕМ термін *одрізок* зареєстровано не лише на позначення поняття «множина точок між точками А і В, включно з цими точками» (МЭС., с. 239), але і як назва однієї з осей координат – *абсциси* (у перекладі з грецької – відрізна). Іншу вісь координат укладач запропонував називати *значник*: він використав кодифікований раніше термін, звузивши обсяг позначуваного поняття – у «Проекті геометричної термінології» 1918 року іменник *значник* вжито у назвах і вісі абсцис (*значник поземий, перший*), і вісі ординат (*значник прямовисний*) (див. СМТ 1, с. 1, 73). Подібне звуження семантики спостерігаємо в терміна *косина* (*діагональ*) – автор уживає його лише як складник терміносполуки *косина визначника*, на позначення геометричного поняття, пропонуючи новотвір В. Левицького *перекуття* (Лев., с. 5). Терміни *середняк, верхняк* М. Хведорів зафіксував у ширшому значенні, порівняно з попередніми термінографічними джерелами: не лише на позначення середньої лінії геометричної фігури (*середняк трапеца*), але й на позначення середнього перерізу геометричного тіла (*середняк стовтого вістряка*).

Розвиток нового значення в інновації М. Хведорова в більшості випадків можна пов'язати зі спеціалізацією чи метафоризацією твірного слова. Як приклад конкретизованого значення можна навести термін *подоба*. За словником Б. Грінченка одне зі значень цього слова як загальнонавчованого тотожне іменнику *подібність* (Сл. Гр., III, с. 242), тобто опредметнена якість за значенням прикметника *подібний*, «який має спільні риси з ким-, чим-небудь, схожий на когось, щось» (ВТССУМ, с. 822). *Подоба* в МУТЕМ як математичний термін відповідає поняттю, що «характеризує наявність у геометричних фігур однакової форми, незалежно від їх розмірів» (МЭС, с. 265). Підґрунтям для метафоричних номінацій *стовпець* (*визначника*), *кільце* (*кулисте*) стала зовнішня подібність. Поява математичного терміна *розлука* пов'язана зі складнішими

образними асоціаціями на основі спільної семи «роз'єднання»: як загальноновживане слово *розлука* має тлумачення «розставання, прощання з ким-, чим-небудь близьким, дорогим», «тимчасове перебування далеко від кого-, чого-небудь близького, дорогого» (ВТССУМ, с. 1060), як термін – дефініцію «вираження многочлена у вигляді добутку двох чи більшої кількості многочленів нижчого степеня» (МЭС, с. 512). Метонімічних новотворів у словнику М. Хведорова лише два: іменники *вивід*, *вийняток* автор уживає не у властивому для них значенні наслідку дії, а на позначення завершених дій *виведення* (*формули*) і *винесення* (*за дужки*) відповідно. У сучасному термінознавстві міжкатегоріальна багатозначність назв опредметнених дій найчастіше викликає нарікання через невідповідність принципу взаємної однозначності терміна та поняття, проте серед сучасників М. Хведорова такий погляд не був панівним. Наприклад, С. Смеречинський вважав, що «віддієслівні іменники нульового суфікса мають усі відтінки, що надають звичайно віддієслівним іменникам на -ння, тобто також і для назов чинності» [6, с. 168]. Семантичні новотвори М. Хведорова у подальшому не мали великого впливу на формування української математичної термінології. Певною мірою це пов'язано з тим, що авторські семантичні інновації не пропонували матеріалу для заповнення термінологічних лакун. Подальша кодифікація одиниць, що їх було створено зміною значення загальновідомих математичних термінів, могла перешкодити змістовому впорядкуванню галузевої термінології, адже це призвело б до появи у сфері функціонування термінів з варіантними обсягами позначуваного поняття.

Словник М. Хведорова містить також терміни, які з формального погляду можна було б вважати семантичними інноваціями, наприклад, *зірчатий* (*многокутник*), *закінчений* (*закінчена величність*, *закінчений дріб*), *сопряжений*, *умозорний* (не в загальнонауковому значенні), *умножити* (на позначення математичної дії), *бігуновий* (*полярний*) та ін. Проте ми не зважалися розглядати такі терміни серед авторських семантичних новотворів, оскільки у різних джерелах до МУТЕМ та невдовзі по його публікації можна зустріти математичні терміни *зірчатий*, *скінчений*, *спряжений*, *умозорний*, *помножити*, *бігуновий* та ін. Вірогідно, укладач був знайомий з такою практикою терміновживання і згадані вище лексеми зареєстрував як словотвірні варіанти до слів, термінологізованих раніше. Тобто, у цих загальномовних одиниць термінологічне значення постало саме через їхню структурну подібність до уживаних термінів. Аналогія посприяла й тому, що замість кодифікованого в проектах 1917-1918 років терміна *первісток* (елемент), М. Хведорів зафіксував термін *первістка* (тлумачення одного з нетермінологічних значень цього слова в словнику Б. Грінченка – «первісток жіночої статі») (Сл. Гр., III, с. 107).

За кількісними показниками чільне місце серед інновацій в МУТЕМ посідають терміносполуки – 56 одиниць. Частина складених термінів, що їх запропонував М. Хведорів, містила як елементи його новотвори, побудовані засобами морфологічного та лексико-семантичного словотворення: *середняк стятого вістряка*, *переруб рівнобіжностінника*, *сторчова величність*, *безкорінний множник* та інші. Новизна більшості терміносполук полягала не в залученні однослівних авторських інновацій, а в новому поєднанні кодифікованих раніше термінів без значних змін значення складників: *круговий відрізок*, *оборотова поверхня*, *довільний чинник*, *похідні пропорції*, *руби бічні*, *пристайність трикутників*, *вершок трикутника*, *кути околишині односторонні*, *кути околишині різносторонні*, *кути осередні односторонні*, *кути осередні різносторонні*, *зміст геометричного поступу* та ін. Можна припустити, що такі терміни існували як факти усного мовлення до МУТЕМ, проте це припущення не суперечить інновативності їхньої фіксації у словнику в новому статусі «термінів мови» (розрізнення актуальних термінів мовлення та узуальних термінів мови запропоновано в [1, с. 61]). Реєструючи терміносполуки, що їхні складники кодифікували попередники, М. Хведорів надавав складеним термінам стійкості та сприяв їхній відтворюваності як одиниць мови. У 20-ті роки минулого століття понад половину властиво синтаксичних новотворів укладача МУТЕМ – 22 одиниці – було рекомендовано до вжитку чи схвалено як синоніми до пропонованих від математичної секції термінів. Приписовий «Математичний термінологічний бюлетень», навівши до російського *ребро* відповідник *ребро*, до *долгота* – *довгота*, до *нижний* – *нижній*, до *сектор* – *сектор*, до *сегмент* – *сегмент*, до *вершина* – *вершина*, до *равенство* – лише *рівність*, автоматично виводив за межі нормативності інновації М. Хведорова *бічний руб*, *кутова довжина*, *спідня основа*, *круговий відрізок*, *круговий вірїзок*, *вершок трикутника*, *пристайність трикутників* та інші. Ті з синтаксичних новотворів автора, що не суперечили «принципу мінімальних розходжень», було дозволено до вжитку: *подібні одночлени*, *похідні пропорції*, *верхня основа*.

Торкаючись питання мовних впливів у процесі термінотворення, зазначимо, що у своїх термінотворчих пошуках М. Хведорів не вдавався до запозичання, попри те, що засвідчував у словникові традиційно вживані запозичення, передусім греко-латинізми (*асимптота*, *гіпербола*, *мантиса*, *параболоїд*, *симетрія*, *трапеція* та ін). МУТЕМ містить лише одну гібридну інновацію – *логаритмування*. М. Хведорів запропонував до вжитку декілька словотвірних калюк: *рівноосевий* (*рівноосева гіпербола*) – рос. *равноосная гипербола*, *вичерпуючий* (*вичерпуюче ділення*) – рос. *исчерпывающее деление*, *однополий*, *двохполий* – рос. *однополюый*, *двупольый* (пор. нім. *einschaliges*, *zweischaliges* чи *einfaltiges*, *zweifaltiges*

(*ein-* – одно-; *zwei-* – дво-; *Schale* – оболонка, шкаралупа; *Falte* – складка, зморшка), *гіпербольоїд з одною, двома поволоками* в словникові В. Левицького та *гіперболюїд одноповерхневий, двоповерхневий* у М. Чайковського). Наші спостереження за складом МУТЕМ свідчать про те, що укладач не належав до прибічників дальшої інтернаціоналізації математичної термінології та сприяв кодифікації питомих новотворів попередників. Приміром, автор зареєстрував термін *розбір* як синонім до *аналіз*, *поперечник* та *промір* як відповідники до рос. *диаметр*, *обвід* – до *периметр*, *осередочний* (Лев., с. 10) – до *центральный*, *змінник* – до *параметр* та ін.

Інновативна діяльність М. Хведорова як укладача словника «Московсько-українська термінологія елементарної математики» ґрунтувалася на використанні різних засобів термінотворення. Ця лексикографічна праця становить авторську спробу розбудови української математичної

термінології з опертям на національному мовному ґрунті. Одні з новотворів укладача мали хиби з погляду мовної та змістової правильності, дальша кодифікація інших могла загрожувати системності математичної термінології. Проте частину інновацій автора можна знайти в термінографічних працях 20-х років минулого століття, запропоновані від укладача терміни було використано як матеріал для впорядкування математичної термінології, зокрема для заповнення лакун. У 30-ті роки цей ланцюжок інтелектуальної спадковості було примусово перервано. Пошук національної самототожності, що становить прикметну тенденцію сучасного етапу розвитку української термінології, потребує звернення до витоків. Тому першоджерела галузевої термінографії, зокрема й словник М. Хведорова, знову набувають цінності й актуальності, а запропоновані в них терміни можуть стати об'єктом розгляду не лише історика мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
2. Інструкція для укладання словників ІУНМ // Вісник Інституту української наукової мови. – 1928. – Вип. 1. – С. 66-78.
3. Калинович Ф. Природничий відділ ІУНМ. Короткий огляд роботи за час його існування // Вісник ІУНМ. – 1930. – Вип. 2. – С. 1-28 (окрема пагінація).
4. Калинович Ф. Передмова // Словник математичної термінології. Ч. 1. Калинович Ф. Термінологія чистої математики. – К.: ДВУ, 1925. – С. I-XI.
5. Мордухай-Болтовський Д. Про українську та білоруську математичну термінологію в зв'язку з історією російської // Збірник Математично-природописно-лікарської секції НТШ. – 1930. – Т. 28-30. – С. 277-297.
6. Смерчинський С. Нариси з української синтакси у зв'язку з фразеологією та стилістикою. – Х.: ДВОУ «Радянська школа», 1932. – 284 с.
7. Хведорів М.М. Передмова // Хведорів М.М. Московсько-українська термінологія елементарної математики. – Кам'янець-Подільський, 1919. – С. 4-6.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бюл. – Математичний термінологічний бюлетень. Виправлення до математичного словника чч. 1, 2, 3. – К.: Вид-во ВУАН, 1934. – 80 с.
- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел – К, Ірпінь: ВФТ «Перун», 2004. – 1440 с.
- Лев. – Левицький В. Матеріали до математичної термінології // Збірник Математично-природописно-лікарської секції НТШ. – 1902. – Т. 8. – Вип. 2 – С. 1-33 (окрема пагінація).
- Левч. – Левченко М. Замітка о русинской терминологии // Основа. – 1861. – Липень. – С. 183-186.
- МУТЕМ – Хведорів М.М. Московсько-українська термінологія елементарної математики. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 37 с.
- МЭС – Математический энциклопедический словарь / Гл. ред. Ю.В. Прохоров. – М.: Советская энциклопедия, 1988. – 847 с.
- Сл. Гр. – Грінченко Б.Д. Словарь української мови. Т. 1-4. – К., 1907 – 1909 (Перевидано фотомеханічним способом. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958-1959).
- СМТ 1 – Словник математичної термінології. Ч. 1. Калинович Ф. Термінологія чистої математики. – К.: ДВУ, 1925. – XI + 240 с.
- Чайк. – Чайковський М. Систематичний словник української математичної термінології з поазбучним українсько-російським показчиком. Ч. 1. Елементарна математика. – Берлін: Вид-во української молоді, 1924. – 116 с.

Рецензенти: д.філол.н., професор Дубова О.А.,
д.філол.н., професор Мацюк Г.П.